

Biblioteksplan

– för Södertälje kommun

Datum: 2013-12-15

Handläggare: Albin Lindström, Sofie Somers enheten för utredning och hållbarhet

Diarienummer: Dnr KS13/379

Innehåll

Bibliotekens roll	3
Styrande dokument för biblioteksverksamheten	3
Internationella konventioner	3
Bibliotekslagen.....	4
Riktlinjer utifrån skollagen	4
Nulägesbeskrivning.....	4
Nationellt.....	4
Nuläge i Södertälje.....	5
Bibliotekets utmaningar	6
Det digitala biblioteket.....	6
Inriktning och Utvecklingsuppdrag för biblioteksverksamheten.....	7
Tillgänglighet	7
Utbud.....	7
Barn och unga	8
Nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska.....	8
Vuxnas lärande.....	9
Digital delaktighet.....	10
Uppföljning	10

Biblioteket har en betydande roll i och för det demokratiska samhället. Biblioteket är en viktig institution för lärande, samtal och möten mellan människor. Dess roll i samhället är också i ständig förändring. Inte minst idag då nya medier, nya distributionssätt och krav på ökad tillgänglighet inspirerar till en utveckling av biblioteken.

I bibliotekslagen anges att alla kommuner ska ha en biblioteksplan. Hur denna ska utformas bestäms till stor del av kommunerna själva. Denna biblioteksplan omfattar hela den kommunala biblioteksverksamheten. Den ger förutsättningar för en samlad och samverkande biblioteksorganisation över verksamhetsgränserna. Planen lägger en grund för kommande utveckling och nyskapande av biblioteken.

Biblioteksplanen ska ses som ett policydokument som anger färdriktning för samtliga kommunala bibliotek. Planen tar endast ytligt upp frågor som berör bibliotekens organisation och finansiering. De årliga Mål-och budgetprocesserna ska hantera utvecklingstakten av planen utifrån beslut om finansiering och prioriteringar givna av de ekonomiska förutsättningarna kommunen har. Biblioteksplanen är fyraårig (2014-2017) och ska revideras senast 2017.

Bibliotekens roll

På biblioteket finns information i olika former, öppen och tillgänglig för alla. Biblioteket är en mötesplats där medborgare kan träffas och utbyta tankar och idéer, men också en plats för studier enskilt eller i grupp. På biblioteket ges människor möjlighet att använda och lära sig mer om datorer och internet och på så vis ges större möjligheter till inkludering i samhället och till att delta i den demokratiska processen. Folkbiblioteket är en plats för det livslånga lärandet och den fria informations- och litteraturtillgången. Skolbiblioteket har en stor betydelse för barn och ungdomars läsande, informationssamlade och som grund för ett fortsatt lärande. Biblioteket är även ett viktigt redskap för ökad målpuppfyllelse i skolan.

Bibliotekarien har en viktig roll som bland annat innefattar att göra urval, organisera och systematisera information, identifiera och avgränsa frågeställningar, värdera källor samt stimulera och vägleda till ökat läsande genom god litteraturkännedom och förmåga att kommunicera den på ett lustfyllt och inspirerande sätt. I skolbiblioteket kan biblioteket och bibliotekarien vara med som en naturlig och utvecklande del i undervisningen.

Styrande dokument för biblioteksverksamheten

Internationella konventioner

Sverige anslöt sig till UNESCOs folkbiblioteksmanifest 1949. Där kan man bland annat läsa att "Folkbiblioteket som lokalt kunskapscentrum utgör en grundförutsättning för ett livslångt lärande, ett självständigt ställningstagande och en kulturell utveckling för den enskilde och för olika grupper i samhället". Även andra lagar som till exempel skollagen styr bibliotekets verksamhet. I den nya skollagen uttrycks att alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek.

Bibliotekslagen

Bibliotekslagen anger att bibliotek ska finnas i samtliga kommuner samt att alla boklån ska vara gratis samt att databaserad information ska vara avgiftsfri och tillgänglig för alla. I regeringens förslag till ny bibliotekslag (Prop. 2012/13:147) fastställs att ”det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsutveckling och åsiktsbildning” samt ”främja litteraturens ställning och intresset för bildning upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt”. Biblioteken ska även verka för en ökad digital delaktighet genom att ”öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet”.

Bibliotekslagen 2014-01-01 anger att folkbibliotek ska tillhandahålla litteratur och information oavsett publiceringsform avgiftsfritt. Dess utbud ska ”präglas av allsidighet och kvalitet”. I övrigt lämnas inga direktiv till vilken nivå biblioteken ska nå i sin utformning och verksamhet. Den nya lagen ger dock direktiv för prioriterade grupper. Precis som tidigare är barn och ungas språkutveckling och läsning ett högt prioriterat område. Utöver detta ska personer med funktionsnedsättning, de nationella minoriteterna samt personer med annat modersmål än svenska ägnas särskild uppmärksamhet. Bibliotek inom det allmänna biblioteksväsendet ska, enligt lagen, samverka.

Riktlinjer utifrån skollagen

I december år 2011 beslutade utbildningsnämnden i Södertälje att Skolinspektionens riktlinjer ska ligga till grund för de kommunala skolornas anordnande av skolbibliotek. Riktlinjerna är baserade på skollagen. Skolinspektionen ställer följande krav på skolbibliotek:

- 1. Elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen för denna.*
- 2. Skolbiblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier.*
- 3. Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.*

Nulägesbeskrivning

Nationellt

Samstämmiga studier visar en försämrad läsförståelse och en minskad likvärdighet mellan svenska elever under 2000-talet. Bland pojkar är det nästan en fjärdedel som inte når upp till en grundläggande nivå i läsförståelse. Både pojkar och flickor visar försämringar i läsförståelsen jämfört med tidigare år, men pojkar är de som har tappat mer och de svagpresterande pojkarna mest.¹

¹ PISA 2009 <http://www.skolverket.se/statistik-och-analys/internationella-studier/pisa/sverige-tappar-i-bade-kunskaper-och-likvardighet-1.96011>

I Litteraturutredningens slutbetänkande (SOU: 2012:65) presenteras forskning om skolbibliotekets positiva betydelse för elevers skolresultat. Utländska undersökningar visar på ett starkt samband mellan elevers läslust och tillgången till skolbibliotek med skolbibliotekarier. Elever i skolor utan skolbibliotekarie tenderar att läsa sämre och få lägre betyg.² Även en flexibel tillgång till skolbibliotek kan ses påverka färdigheterna i läs – och skrivförståelse i positiv riktning oberoende av elevpeng, lärartäthet och socioekonomiska förutsättningar.³

Nuläge i Södertälje

Skolbibliotek kan och ska vara en del av skolans arbete mot högre måluppfyllelse, eftersom skolbiblioteket bidrar med kompetens, dimensioner och perspektiv i skolans arbete som annars inte tillgodoses. Majoriteten av grundskolorna i Södertälje kommun har lokaler med bibliotek. Ofta är biblioteken en kombination av t ex Mediatek, Studiegård etc. De flesta skolorna har personal anställd på hel- eller deltid för att bemanna biblioteket, men ingen grundskola i kommunens centrala delar har en utbildad skolbibliotekarie. Skolbiblioteken i kommundelarna som har kommundelsbibliotek har generellt bättre tillgång till personal med adekvat utbildning. Även inom den kommunala gymnasieskolan skiljer tillgången till bibliotek och utbildad bibliotekarie åt mellan de olika skolorna.

Tendenserna som visar på en försämrad läsförståelse bland eleverna syns även i Södertälje. Idag använder skolorna skolbiblioteket främst som en komplettering av undervisningen i form av att elever och lärare lånar faktaböcker i samband med specifika arbetsområden och att elever lånar skönlitteratur. På de skolor där det finns en anställd bibliotekspedagog sker ofta ett mer strukturerat samarbete och gemensam planering mellan undervisning och bibliotek.

I Södertälje minskar utlåningen på biblioteken för alla typer av fysiska medier, för såväl barn som vuxna. Mest minskar lånen på skönlitteraturen för vuxna. Däremot är antalet lån som görs av Boken kommer-låntagare, d.v.s. låntagare som p.g.a. funktionsnedsättning inte kan ta sig till biblioteket själv, högre i Södertälje än snittet i länet.⁴ Även E-boksutlåningen ökar, d.v.s. utlåningen av digitala böcker till dator, telefon eller läs-/surfplatta via leverantören eLib. De senaste åren har det varit en dubblering av antalet utlån varje år.

Trots att utlåningssiffrorna är låga är Södertäljes folkbibliotek välbesökta. I snitt besöker varje Södertäljebo ett bibliotek åtta gånger per år. I brist på kommunalt medborgarkontor och i avsaknad av lättåtkomliga kundtjänster inom t.ex. bank, resetjänster och flyktingmottagning använder sig många medborgare av biblioteken för att uträtta sådana ärenden. Man bokar datorer för att skriva ut flygbiljetter, scanna handlingar för att söka visum och uppehållstillstånd med mera.

² Francis, B.H., Lance, K. C., Lietzau, Z. (2010). *School librarians continue to help students achieve standards: The third Colorado study (2010)*. (Closer Look Report). Denver, CO: Colorado State Library, Library Research Service.

³ Illinois School Library Media Association. *Powerful libraries make powerful learners*

⁴ Regionbibliotek Stockholm, Folkbiblioteken i Stockholms län 2007-2011, tabell 35.

Bibliotekets utmaningar

För en stabil utveckling behöver ett bibliotek i förändring långsiktiga mål och visioner om vad det bör och kan vara, idag och i framtiden. Den nuvarande avsaknaden av en tydlig vision blir extra problematisk då biblioteksverksamheten i Södertälje står inför stora ekonomiska utmaningar. I jämförelse med många andra kommuner har verksamheten vidare en lägre kommunal finansiering och bedrivs med låg personaltäthet⁵. Idag är folkbiblioteksverksamheten i kommunen dessutom uppdelad på fem olika nämnder.

Södertäljes folkbiblioteks totala medieanslag, det vill säga medel för inköp av böcker och andra medier, är det näst lägsta i landet räknat per invånare⁶. Antalet anställda på folkbiblioteket är betydligt lägre såväl jämfört med länet som landet i övrigt. Personalminskningarna de senaste åren har lett till filialnedläggningar, minskade öppettider samt nedläggning av bibliotekets uppsökande verksamhet inom t.ex. äldreomsorgen, inom förskolan och på arbetsplatser. Det har också medfört lägre grad av vidareutveckling av verksamhetsområden och metoder. Detta innebär ett minskat nyttjande av bibliotekens utbud och tjänster. Personalen i Södertälje har även i lägre grad bibliotekarietutbildning än i övriga kommuner i länet. Ytterligare en utmaning är att både behålla och rekrytera kvalificerad bibliotekspersonal.

Det digitala biblioteket

Genom det digitala biblioteket ökar tillgången till bibliotekstjänster och biblioteket kan nå nya målgrupper. Bibliotekens webbplats och övriga e-tjänster ska under planperioden fortsätta att utvecklas med användare och ändrade medie- och informationsvanor i fokus. Utvecklingen av det digitala biblioteket är till stor del beroende av webb- och medieleverantörers utvecklingsarbete och eventuell regional eller nationell samverkan inom bibliotekssektorn. En utveckling av det digitala biblioteket förutsätter såväl investerings- som ökade driftsmedel under planperioden, t.ex. i form av insatser i samarbetsprojekt med andra kommuner och investeringar i nya tekniska plattformar.

Den snabbast växande e-tjänsten är e-boksutlåningen, som under de senaste åren har dubblats i antal från år till år. Det utgör dock fortfarande en mindre del av det totala antalet lån. En mindre undersökning bland e-bokslånarna i Södertälje visar att den övervägande majoriteten av de låntagare som använder tjänsten flitigast, inte lånar fysiska böcker. Med e-böckerna nås alltså en ny grupp användare som annars är ”icke-användare”. Det handlar till stor del om män (70 procent) födda på 40–60-talet. Utifrån kommunfullmäktiges långsiktiga mål att andelen södertäljebor som nyttjar kultur- och fritidsutbudet ska öka, och utifrån bibliotekens grundläggande uppdrag är det adekvat med en satsning på e-bokutlåning under kommande år.

⁵ KB:s nationella biblioteksstatistik samt Regionbibliotek Stockholms ”Folkbiblioteken i Stockholms län 2007-2011”

⁶ KB:s nationella biblioteksstatistik samt Regionbibliotek Stockholms ”Folkbiblioteken i Stockholms län 2007-2011”

Inriktning och utvecklingsuppdrag för biblioteksverksamheten

Inriktning och gemensamma mål för biblioteksverksamhetens utveckling under planperioden med kopplade utvecklingsuppdrag. Målen är till stor del baserade på lagstiftningens krav på biblioteken.

Tillgänglighet

Lagens krav: Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Lagens krav: Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.

Utvecklingsuppdrag: Under 2014 ska kultur- och fritidsnämnden, i samråd med stadsbyggnadsnämnden och kommundelsnämnderna, göra en utredning av kommunens biblioteksstruktur med förslag till åtgärder som bidrar till bredare tillgång till biblioteksservice samt till stadens långsiktiga utveckling.

Många av kommunens medborgare har idag långt till närmaste bibliotek. I takt med att filialer i Ronna, Hovsjö, Fornhöjden, Brunnsäng m.fl. har lagts ned kan man anta att biblioteksvanan bland kommunens invånare har minskat. Samtidigt är dessa områden prioriterade områden som ska utvecklas till levande stadsmiljöer. Lokalerna i centrum har brister i såväl placering som genom lokalernas utformning. De fyra kommundelsbiblioteken håller olika standard och är av olika omfattning. Kommunen bör därför göra en översyn av behovet av biblioteksverksamhet samt bibliotekslokalernas placering i kommunen utifrån lagens skrivning om allas tillgång till biblioteksverksamhet samt översiktsplanens mål och programmet för Södertäljes stadskärna.

Utbud

Planens inriktning: Utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet för att öka nyttjandet av folkbiblioteket i Södertälje.

Utvecklingsuppdrag: Bredda utbud och öka tillförseln av såväl e-medier som fysiska medier.

Storleken på mediebestånden, samt att det tillförs nya böcker är en viktig faktor för storleken på framförallt barnboks-, men även vuxenboksutlåningen. Södertäljes totala medieanslag är, räknat per invånare, näst lägst i landet.

Förhandlingar om prismodell för e-böcker görs på nationell nivå och det är troligt att fler leverantörer går in på marknaden, vilket kan påverka såväl pris som utbud. Södertäljes bibliotek följer utvecklingen både utifrån kostnadsbild och utbudets kvalitet och bredd. Det är svårt att förutspå när inbromsningen i ökningen av antalet e-lån kommer att ske.

Barn och unga

Lagens krav: Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar.

Planens inriktning: Fler elever ska ges möjlighet att nå målen genom att skolorna utvecklar metoder för ett systematiskt och ämnesrelaterat språkutvecklande arbete.

Planens inriktning: Fler elever ska ges möjlighet att nå målen genom att skolorna utvecklar metoder att möta barn och elever i behov av stöd inom den ordinarie verksamheten och därmed reducerar behovet av exkludering.

Planens inriktning: Fler elever ska ges möjlighet att nå målen genom att skolorna använder de möjligheter IKT (informations- och kommunikationsteknologi) ger.

Utvecklingsuppdrag 1: Kommunens verksamheter samverkar kring målet att öka barn och ungdomars språk- och läsförmåga. Måluppfyllelsen mäts årligen inom ramen för utbildningskontorets systematiska kvalitetsarbete.

Utvecklingsuppdrag 2: Folkbiblioteket ska under hela planperioden tillsammans med skolan utveckla och följa upp metoder för att nå föräldrar med begränsad läsvana.

Utvecklingsuppdrag 3: Kultur- och fritidskontorets och Utbildningskontorets verksamheter ska i samverkan genomföra en kartläggning av offentligt finansierade verksamheters språk- och läsutvecklande arbete gentemot barn och ungdomar senast våren 2014. I kartläggningen ska kommunen sträva efter att även inkludera landstingets verksamheter, såsom logoped och barnavårdscentraler.

Utvecklingsuppdrag 4: Kultur- och fritidskontoret och utbildningskontoret ska senast våren 2014 utreda hur samverkan kring bland annat gemensam kompetens, text- och lässtöd samt administrativa driftsprocesser (upphandling av E-resurser, bokleveranser osv) ska ske.

För att nå barn och ungdomar utan tidigare biblioteksvana, samt deras föräldrar behöver folkbiblioteket utveckla metoder för samverkan med förskola, skola och barnhälsovård. Eftersom forskningen är enig om att läsande förebilder genom framförallt läsande föräldrar är avgörande för barnens egen läsförmåga bör folkbiblioteket även utveckla metoder för att nå föräldrar med begränsad läsvana.

Nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska

Lagens krav: Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på: a. de nationella minoritetsspråken, b. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och c. lättläst svenska.

Södertälje kommun, Biblioteksplan för Södertälje kommun

Planens inriktning: SFI-elevens språkinläring understöds genom samverkan mellan stadsbiblioteket och vuxenutbildningen.

Utvecklingsuppdrag 1: All grundläggande information på webb och papper om biblioteket och dess tjänster ska innan 2015 års utgång finnas tillgänglig på svenska, finska, engelska och arabiska.

Utvecklingsuppdrag 2: Andelen anställda som behärskar fler språk än svenska och engelska ska öka vid nyanställningar på biblioteken under planperioden.

Utvecklingsuppdrag 3: Befintliga bestånd på andra språk än svenska för såväl barn och ungdom som vuxna ska förnyas med 15 procent årligen under hela planperioden.

Utvecklingsuppdrag 4: Kultur- och fritidskontoret och arbetslivskontoret ska senast 2014 ta fram en plan för systematiskt samverkan kring SFI-elevens språkinläring.

Stadsbiblioteket i Södertälje är en viktig resurs för personer som vill lära sig svenska. Lättlästa böcker, lexikon och körkortsböcker på andra språk än svenska är exempel på välutnyttjade resurser som biblioteket tillhandahåller.

Folkbiblioteken i Södertälje kommun har i flera fall underdimensionerade bestånd av medier på andra språk än svenska, framförallt av dagstidningar och tidskrifter. Bland minoritetsspråken är det bara det finska beståndet som är av betydande storlek. Biblioteken ska aktualisera befintliga bestånd och även bygga upp basbestånd inom fler språk. Särskild vikt ska läggas vid uppbyggnaden av basbestånd på de nationella minoritetsspråken. Här ska folkbiblioteken samverka med verksamheten ”finska som förvaltningspråk”. Programverksamhet, tryckt och internetbaserad kommunikation samt lokaldisposition bör anpassas efter att vara relevant och tillgänglig för alla Södertäljes invånare, oavsett modersmål.

Vuxnas lärande

Planens inriktning: Folkbiblioteken ska i den egna verksamheten och i samverkan med andra stötta vuxnas formella och informella lärande.

Utvecklingsuppdrag: Kultur- och fritidskontoret och arbetslivskontoret ska samverka kring vuxenstuderandes biblioteksanvändande. Genom bland annat relevanta mediebestånd, studieplatser, handledning och programverksamhet.

Folkbiblioteken ansvarar för biblioteksservice gentemot vuxenstuderande på grundläggande gymnasienivå och bör samverka med vuxenutbildningen för att understödja de vuxenstuderandes lärandeprocesser.

Digital delaktighet

Lagens krav: Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.

Utvecklingsuppdrag: Folkbiblioteken ska arbeta för en ökad digital delaktighet bland Södertäljes invånare genom att i högre grad samverka med föreningar, studieförbund, andra kommunala verksamheter med flera.

Enligt beräkningar från 2011 så hade då 1,2 miljoner svenskar över 16 år så bristfälliga kunskaper om att använda internet och samhällets digitala tjänster att de inte kunde anses som digitalt delaktiga. Äldre, boende i glesbygd, utlandsfödda och personer med funktionsnedsättning är överrepresenterade i statistiken. Bristen på digital delaktighet betraktas allt mer som ett demokratiskt problem och folkbiblioteken har setts ut som en central part i arbetet för en ökad digital delaktighet.

Uppföljning

Biblioteksplanen revideras senast 2017 på ett samberett underlag från kultur- och fritidsnämnden.

Relevanta delar av biblioteksplanen tas in i berörda nämnders verksamhetsplan och följs upp i delårsbokslut per augusti samt i nämndens årsredovisning. Kultur- och fritidsnämnden sambereder en samlad uppföljning av kommunens biblioteksverksamhet som lämnas till kommunstyrelsens i februari varje år. Den samlade uppföljningen är ett underlag för Mål och budgetprocessen i samband med att budget för ansvariga nämnder antas.

Kultur- och fritidsnämnden och kommundelsnämnderna följer upp folkbibliotekets verksamhet. Kultur- och fritidsnämnden och arbetslivsnämnden följer upp biblioteksplanens avsnitt som behandlar SFI-elevens språkinläring och vuxenstuderandes biblioteksanvändning.

Arbetet med att planera, utvärdera och utveckla skolbiblioteken ingår i utbildningskontorets systematiska kvalitetsarbete då skolbiblioteket bidrar till en högre måluppfyllelse i skolan. Till hjälp att följa upp målen och åtgärderna i biblioteksplanen som berör skolan används en taxonomi (En strukturerad klassificering). Syftet är att beskriva de möjligheter och den kvalitetsförstärkning ett skolbibliotek ger i relation till Södertäljes skolors övergripande förbättringsområden; språkutveckling, inkludering och IKT som pedagogiskt verktyg. Taxonomins syfte är att på ett enkelt och överskådligt sätt hjälpa skolorna i Södertälje att regelbundet spegla sitt anordnande av skolbibliotek.

Taxonomi är strukturerad i sju kvalitativa nivåer baserade på vad forskningen pekar på är avgörande framgångsfaktorer, där de två översta (nivå 6 och 7) kan betecknas som ett normalläge. Taxonomi ska läsas underifrån och fungerar som ett verktyg för skolornas självvärdering. Ju högre steg desto större effekt på måluppfyllelsen.

Taxonomi för skolbibliotek

Södertälje kommun 2013

